

PRISUTNOST PJESME NAD PJESMAMA U PISMIMA SV. KLARE ASIŠKE

Mladen Parlov, Rim

UVOD

Sv. Klara Asiška (1193/94-1253)¹ nije bila poznata spisateljica iza koje su ostala brojna napisana djela, ali ono što je napisala očituje Klarinu veličinu i svetost. Klara je jedna od rijetkih ženskih duhovnih likova srednjeg vijeka koja je ostavila pisane zapise. Njezini spisi pripadaju četirima različitim rodovima: jedan spis je zakonodavni (Regula), jedan spis je egzortativni, dijelom autobiografski (Tastament), zatim pisma (četiri Agnezi Praškoj i jedno Hermentrudi) i jedan spis liturgijskog karaktera (Blagoslov).² Premda malog obujma, svi oni pokazuju koliko je duboko Klara bila uronjena u misterij Krista.

Klara Asiška pripada srednjem vijeku, vremenu u kojem je žena smatrana ne samo fiziološki slabom, nego još više moralno nedostatna i slaba. Stoga, nije mogla postati niti etički niti kulturni subjekt.³ Žena srednjeg vijeka nije imala teološku kulturu jer je živjela u svijetu ženomrzaca koji joj nije dopuštao da postane društveni, a još manje religiozni subjekt. Stoga, jedino područje gdje je ona mogla ostvariti svoju religioznu afektivnost, tj. postati subjekt, bilo je područje mistike, tj. mističnog iskustva, a ono se izražavalo jezikom tijela.⁴

Upravo to je učinila Klara Asiška koja, pišući pisma, opisuje i svoje mistično iskustvo. Budući da Klara koristi jezik tijela da bi opisala svoje mistično iskustvo; ona, posredno ili neposredno, koristi slike i pojmove koji su prikladni ženskoj psihologiji. Slike i pojmovi, s kojima se služi u opisu svojeg mističnog iskustva, pretežno su proizašli iz upotrebe *Pjesme nad pjesmama*.

Stoga Klara, ali i druge žene njena vremena (npr. Gertruda Velika iz Helfte, Matilda Magdeburška, Hadewijck iz Antverpena i dr.), vide *Pjesmu nad pjesmama* kao mogućnost da ne moraju ponavljati ono što su muškarci već rekli o Bogu. Za žene srednjeg vijeka na taj način

¹ Ove godine (1993/94) slavi se osamstota godišnjica rođenja sv. Klare Asiške, koja je zajedno sa sv. Franjom osnovala red klarisa. Potječe iz ugledne asiške obitelji Favaronea i Ortolane Offreduccio. Privučena primjerom svoga sugrađanina Franje u 17. godini života, bježi iz roditeljske kuće te prihvaća život u krajnjem siromaštvu. Provevši nekoliko godina po različitim samostanima u okolici Asiza, 1215. godine postaje opatica samostana sv. Damjana gdje je i umrla 11. kolovoza 1253.

² Usp. Tadée Matura, *Il contenuto degli scritti*, u *Chiara d'Assisi, Scritti*, Edizioni LIEF, Vicenza 1986, str. 37.

³ Usp. David Covi, *Il femminile nel linguaggio morale di Chiara d'Assisi*, u *Chiara, francescanesimo nel femminile*, Edizione Dehoniane, Roma 1992, str. 119.

⁴ Isto, str. 117-118.

Pjesma nad pjesmama postaje moćno sredstvo samoizražavanja i samorazumijevanja, sredstvo koje im omogućuje, da na području vjere, od običnih objekata postanu subjekti. Upotreba *Pjesme nad pjesmama* čini ih vidljivim i čujnima. Opisujući svoja mistična iskustva one pronalaze ključ da uđu u svijet teologije, koji je Crkva rezervirala za svijet muškaraca. Koristeći *Pjesmu nad pjesmama* ove žene stvaraju svoju, mističnu teologiju. Preko mistično-svadbenog jezika, kojeg crpe iz *Pjesme nad pjesmama*, velike mističarke srednjeg vijeka proširuju i produbljuju vlastitu svijest.⁵

Upravo stoga želimo pokazati kako Klara koristi *Pjesmu nad pjesmama* u svojim pismima. No, prije moramo opisati povijesni okvir njenih pisama. U ovom prilogu se ograničavamo samo na četiri pisma Agnezi Praškoj, jer se pismo Hermentrudi ne smatra autentičnim,⁶ a u drugim spisima (Regula, Tastament i Blagoslov) ne postoji nikakva konotacija s *Pjesmom nad pjesmama*.

I. POVIJESNI OKVIR PISAMA SV. KLARE

Četiri pisma Agnezi Praškoj⁷ koja su pisana tijekom razdoblja od preko dvadeset godina (između 1228. i 1253) odišu prijateljskom korespondencijom između dvije žene. Premda su pisana u velikom vremenskom razmaku, pisma imaju jedinstvo inspiracije i stila, te je lako uočljiv duhovni napredak i kod Klare i kod Agneze. U svima je jako izražena vizija kršćanskog iskustva, nadasve njegove zaručničko-mistične dimenzije. Preko pisama Klara se predstavlja kao duhovni vođa koji potiče, pazi te daje savjete svojoj učenici.

Prvo pismo je pisano prije 1234.⁸ u vrijeme kada je Agneza već odbila tri bračne ponude. Agneza je već bila poznata zbog svojeg sveta života⁹ te joj Klara piše kako bi je potakla da živi najčasnije zaručni-

⁵ Frederic Raurell, *La lettura del "Cantico dei cantici" al tempo di Chiara e la "IV lettera ad Agnese di Praga"*, u *Chiara, francescanesimo al femminile*, Edizioni Dehoniane, Roma 1992, str. 246.

⁶ Usp. Jean-Francois Godet, *Aspetto storico e critico degli scritti di Chiara*, u *Chiara d'Assisi. Scritti*, Edizioni LIEF, Vicenza 1986, str. 24.

⁷ Agneza Praška (1205-1282), kći je češkog kralja Otokara I. (1197-1230) i kraljice Konstanze Ugarske. Rodena je 1205. te u dobi od tri godine bijaše zaručena s Boleslavom Sleskim (+1211), potom 1213. sa sinom cara Fridrika II, Henrikom kojem bijaše dvije godine. Ove posljednje zaruke raskinute su 1225, a dvije godine poslije Agnezu za ženu traži engleski kralj Henrik III. Godinu poslije (1228) sam Fridrik II. nudi joj bračnu ponudu, koju ona odbija, a on je ponovo ponavlja 1233. Poslije dolaska Manje Braće u Prag, 1232., Agneza im gradi crkvu, te godinu dana poslije i samostan Svetog Spasitelja, gdje će i sama ući, na Duhove 1234. Umrla je 1282, a 1874. Pio IX. proglašava ju blaženom (Usp. Jean-Francois Godet, o.c., str. 21-22).

⁸ Frederic Raurell smješta prvo pismo u 1228. godinu, u vrijeme kada je Agneza imala 23 godine te se još borila da odbaci pretposljednju bračnu ponudu koja joj je dolazila od engleskog kralja Henrika III. (usp. o.c., str. 192, bilješka br. 20)

⁹ Usp. 1 Pismo Agnezi 3, (dalje 1 PAg).

štvo, tj. da postane zaručnica nebeskog Kralja.¹⁰ Vjerojatno je Klara u Agnezi također vidjela prigodu da proširi i ojača vlastiti Red. Stoga joj preko pisma predočava radikalno siromaštvo kao najizvršnije sredstvo kako bi se postigla vječna bogatstva i kraljevstvo nebesko:

*(15) O blaženo siromaštvo,
koje pribavlja vječna bogatstva
onima koji ga ljube i prigle.*

*(16) O, sveto siromaštvo,
jer onima koji ga obdržavaju i žele,
Bog obećava nebesko kraljevstvo
i bez svake sumnje
daje vječnu slavu i blaženi život.*

*(17) O, milo siromaštvo,
koje se pred ostalim udostojao
prigrlliti Gospodin Isus Krist,
kojim on upravlja i koji upravlja
nebom i zemljom i koji također reče i postadoše!¹¹*

Nakon što je opisala ljepotu i vrijednost siromaštva, Klara, pri kraju pisma (br. 30-32), izričito poziva Agnezu na život u krajnjem siromaštvu. Činjenica je da je Agneza ušla u samostan Svetog Spasitelja na Duhove 1. lipnja 1234. godine. Dakle, poslije nego li je primila Klarino pismo.

Drugo pismo je napisano između 1234. i 1238, za vrijeme generalata Ilije Asiškoga (1232-1239), koji se i spominje u drugom Klarinu pismu kao general reda Manje Braće.¹² Ono iznosi program "seguela Christi", te Klara poziva Agnezu da nasljeđuje Krista siromašnoga.¹³

Treće pismo se smješta na početak 1238. godine kada je Agneza zatražila od pape Grgura IX. novo pravilo (regulu) da bi živjela što sličnije životu kako se provodio u samostanu sv. Damjana, a u kojem je živjela sv. Klara. Papa je odbio molbu.¹⁴ Stoga se Agneza obraća Klari da bi pojasnila neke sumnje o postu, što joj Klara objašnjava u dijelu trećeg pisma (reci 29-41). Cijelo je pismo prožeto radošću, te na jedan trijumfalan način govori o jedinstvu između duše i Krista:

(10) Raduj se dakle uvijek u Gospodinu i ti, predraga,

*(11) i neka te ne ovije ni gorčina ni magla, o preljubljena u
Kristu gospodo, koja si radost anđela i kruna sestara.*

---

¹⁰ 1 PAg 7.

¹¹ 1 PAg 15; 16; 17. U navođenju pisama sv. Klare služim se prijevodom o. Andrije Bonifačića, *Spisi sv. oca Franje i sv. majke Klare Asižana* (Ponovljeno izdanje), Symposion, Split 1991.

¹² 2 PAg 15.

¹³ 2 PAg 20.

¹⁴ Jean-Francois Godet, o.c., str. 23.

(12) Postavi duh svoj pred zrcalo vječnosti, uroni svoju dušu u svijetlo slave,

(13) postavi svoje srce u lik božanske biti i preobrazi svu sebe motrenjem u slici njegova božanstva,

(14) da i sama osjetiš što osjećaju prijatelji kušajući skrivenu slatkoću, koju je sam Bog od početka čuvao za one koji ga ljube.¹⁵

Četvrto pismo je datirano 1253, kratko vrijeme prije Klarine smrti. U njemu se opisuje vrhunac mističnog iskustva sv. Klare koja se predstavlja kao velika mističarka. Ovim pismom Klara pokazuje do kojeg stupnja duhovnog života može stići duša koja živi u krajnjem siromaštvu i sasvim prijanja uz Krista. Pismo također pokazuje kakav je odnos između Klare i Agneze, tj. što je Klara osjećala prema Agnezi:

(35) Što još treba reći? Da u ljubavi prema tebi zašuti jezik tijela; ili radije da progovori jezik duha.

(36) O, blagoslovljena kćeri, budući da se ljubav koju gojim prema tebi podništo ne može punije izraziti tjelesnim jezikom,

(37) molim te da ovo što sam nepotpuno napisala blagohotno i odano primiš gledajući u tom barem moj majčinski osjećaj kojim sam svakog dana obuzeta prema tebi.¹⁶

Očito je da se radi o velikom prijateljstvu između dvije žene koje se nikada nisu vidjele i koje je trajalo sve do Klarine smrti.

Prilikom čitanja pisama sv. Klare, zapažamo brojne navode Svetoga pisma¹⁷ što pokazuje da je Klara na čitanju Pisma temeljila svoju vlastitu duhovnost. Nas ovdje zanima upotreba *Pjesme nad pjesmama* u Klarinim pismima. U prvom pismu nema ni jedan citat iz *Pjesme nad pjesmama*, dok je u drugom i trećem pismu po jedan navod (2 PAg 11, 3 PAg 6), i to u oba pisma samo po jedna riječ. Izričito navođenje *Pjesme nad pjesmama* nalazi se 4 puta u četvrtom pismu: 4 PAg 30; 31; 32 - dva puta.

II. TUMAČENJE PJESME NAD PJESMAMA U VRIJEME SV. KLARE

Srednjovjekovno čitanje (tumačenje) *Pjesme nad pjesmama* u svojoj globalnosti ovisi o Origenu¹⁸ koji je zacrtao alegorijsko psihološku interpretaciju ovoga spisa. Počevši od XII. st., *Pjesma nad*

¹⁵ 3 PAg 10-14.

¹⁶ 4 PAg 35-37.

¹⁷ U sva četiri pisma (vrlo kratka obimom) Klara koristi ili citira izričito Sveto pismo 112 puta, od čega Statri zavjet 39, a Novi zavjet 73 puta.

¹⁸ Ovdje slijedimo izvrstan članak od Frederika Raurella, *La lettura del "Cantico dei cantici" al tempo di Chiara e la "IV lettera ad Agnese di Praga"*, u *Chiara, francescanesimo al femminile*, Edizioni Dehoniane, Roma 1992, str. 188-289.

pjesmama postaje nakon Psalama najčitanija i najkomentiranija knjiga Starog zavjeta. Čovjek srednjeg vijeka koji će interpretirati *Pjesmu nad pjesmama* na tragu Origena bit će Gulijermo od Svetog Teodorika.¹⁹ Njegovo tumačenje ovog spisa potpuno ovisi o Origenu: sublimacija ljubavi koja, pod davanjem hvale, prelazi iz tjelesno-životinjskog stanja običnog kršćanina, u duhovno stanje duše-zaručnice. Ovakovo tumačenje i vizija kršćanskog života tipična je za Origena.²⁰

Važno je spomenuti da Gulijermo u svojem komentaru *Pjesme nad pjesmama* (*Expositio super Cantica cantorum*) komentira samo do Pj 3, 2-4. Klara u svojim pismima ne citira *Pjesmu nad pjesmama* dalje od tih redaka. Upravo posljednji stih *Pjesme nad pjesmama* komentiran od Gulijerma (Pj 4,4), navodi Klara u drugom i trećem pismu.²¹ U svojem komentaru Gulijermo opisuje odnos Krista i duše u terminima zaručničke zaljubljenosti i ljubavi, upravo onako kako taj odnos opisuje i Klara u svojim pismima. Krist je zaručnik koji ljubi, duša je zaručnica koja ljubi. Nije se stoga čuditi ako su stil, simbolizam i slike koje koristi Gulijermo u svojim komentarima *Pjesme nad pjesmama*, bili privlačni i za franjevački duh, dakle i za sv. Klaru.²²

Jezik kojim su pisana Klarina pisma ne ovisi samo o jeziku kojim su pisani komentari *Pjesme nad pjesmama* u Klarino vrijeme, nego i obredu posvećivanja djevica "Consecratio Virginum" čije porijeklo seže do u IV. st., a koji je cijeli bio prožet zaručničko-svadbenim slikama preuzetim iz *Pjesme nad pjesmama*. Posveta djevica za redovnički život bila je u Klarino vrijeme praćena ritualom čija je temeljna ideja da djevica postaje Kristova zaručnica. U obredu su se recitirali odabrani ulomci evanđelja i *Pjesme nad pjesmama*. *Consacratio Virginum* sadržavao je također i čin tonzure, tj. šišanja kose. *Legenda Sanctae Clarae Virginis* propovijeda da je Klara, pošto je napustila roditeljsku kuću, grad i rodbinu, ušla u zajednicu fratara iz Porciunkule gdje je ošišala kosu i položila je na ruke fratara.²³ No, treba kazati da se u Klarinu slučaju ne radi o religioznom obredu zaručničko-svadbenog karaktera, nego više o znaku pokore i obrane, jer su Klaru, roditelji i rodbina, htjeli odvesti kući. Njena tonzura označavala je čvrstu odlučnost njenog izbora za život u krajnjem siro-

¹⁹ Gulijermo od Svetog Teodorika (+1149) veliki predstavnik cistercijske mističke škole i veliki prijatelj sv. Bernarda. Napisao mnoga djela od kojih su neka pripisivana sv. Bernardu. Najpoznatije djelo mu je *Expositio super Cantica Cantorum*

²⁰ Usp. Frederic Raurell, o.c., str. 216-218.

²¹ Isto, str. 219.

²² Isto, str. 220.

²³ Usp. Tommaso da Celano, *Vita di Chiara d'Assisi*, Citta Nuova, Roma 1991, str. 25.

maštvu.²⁴ Naravno da je Klara mogla poznavati spomenuti obred *Consecratio Virginum*, jer pišući svoja pisma očituje i svijest svadbeno-zaručničke nauke, koju je izražavao obred *Consecratio Virginum*.²⁵

Jezik zaručničko-svadbenih slika, koji je također imao utjecaja na Klaru, nalazi se i u pripovijesti o mučeništvu sv. Agneze (*Passio Sanctae Agnetis*), koju je Klara poznavala i koristila u svojim pismima. Pripovijest *Passio Sanctae Agnetis* također se je koristila u obredu *Consecratio Virginum* i u njoj se u terminima svadbene ljubavi, opisivao odnos između Krista i djevice²⁶.

III. PJESMA NAD PJESMAMA U PISMIMA SV. KLARE

1. "Pjesma nad pjesmama" u temi zaručništva u pismima sv. Klare

Tema zaručništva je najprisutnija u sva četiri Klarina pisma. Klara upravo tu temu više od svih drugih koristi da bi izrazila svoj odnos Agneze praške prema Kristu. Isus Krist je blaženi, nebeski zaručnik, najčasnijeg porijekla,²⁷ dok je Agneza zaručnica Isusa Krista.²⁸ Klara ne predstavlja Agnezu kao zaručnicu polazeći samo od Agnezine životne situacije (5 puta je odbijala bračne ponude), nego također, kako je već rečeno, koristi slike svojeg vremena u kojem se je obred *Consecratio Virginum* tumačio kao zaručništvo s Kristom. Pišući svoja pisma Agnezi, Klara i samu sebe naziva zaručnicom.²⁹

Klara je dobro piznavala Agnezinu težnju za posvećenim životom i svetošću, te kada je u svojim pismima naziva Gospodinovom "zaručnicom", želi Agnezu, koja je gotovo od svojeg rođenja u statusu "zaručnice", potaknuti na potpuno predanje "nebeskom Zaručniku". Koristeći slike *Pjesme nad pjesmama* Klara sažima svoje viđenje posvećenog djevičanstva kao jedno zaručništvo:

(7) *Sada pak, dok pišem tvojoj ljubavi, zajedno se s tobom radujem i kličem ti u radosti duha, zaručnice Kristova,*

²⁴ Usp. Luigi Padovese, *La "tonsura" di Chiara: gesto di consacrazione o segno di penitenza?*, u *Chiara, francescanesimo al femminile*, Edizioni Dehoniane, Roma 1992, str. 393-406.

²⁵ Usp. Frederic Raurell, o.c., str. 221-231.

²⁶ Isto, str. 232-239.

²⁷ 1 PAg 7. O iskustvu-jeziku i zaručnistvu kod Klare vidi: Davide Covi, *Il femminile nel linguaggio morale di Chiara d'Assisi*, u *Chiara, francescanesimo al femminile*, Edizioni Dehoniane, Roma 1992, str. 133-137.

²⁸ 1 PAg 12; 24; 2 PAg 1; 4 PAg 7; 15.

²⁹ Usp. Marianne Schlosser, *Madre-sorella-sposa nella spiritualità di santa Chiara*, u *Chiara, francescanesimo al femminile*, Edizioni Dehoniane, Roma 1992, str. 169-187.

(8) jer si poput druge presvete djevice, svete Agneze, zaručena neokaljanom Jaganjcu koji oduzima grijehe svijeta, napustivši sve taštine ovoga svijeta.³⁰

Dakle, uprkos tome što su citati *Pjesme nad pjesmama* rijetki u Klarinim pismima (u prvom niti jedan!), ipak se osjeća prisutnost *Pjesme nad pjesmama*, jer se Klara služi zaručničkim slikama, preuzetim iz toga starozavjetnog spisa. Potom, važno je primijetiti da Klara u svojim pismima ne interpretira *Pjesmu nad pjesmama*, nego Agnezu i preko Agneze, bilo svjesno bilo nesvjesno, interpretira samu sebe. Klara ne nastupa kao tumač biblijskog teksta, nego kao čitatelj koji se stavlja pod sud toga teksta. Čitanje, tj. upotreba *Pjesme nad pjesmama* izaziva uvijek nove zaručničke slike koje čitatelja uvode sve dublje i dublje u misterij Krista Zaručnika. Stoga, ove slike zahtijevaju odgovor sebedarja, što se može ostvariti samo u krajnjem siromštvu, tj. u ljubavi (za Klaru ovo su sinonimi).

U svojim pismima Agnezi, Klara ne opisuje svoj odnos s Kristom-Zaručnikom, nego se radije predstavlja kao kvalificirani svjedok zaručničke ljubavi između Krista-zaručnika i Agneze-Zaručnice, dakle kao treća osoba. U tome postoji sličnost s *Pjesmom nad pjesmama*, gdje se također na nekoliko mjesta pojavljuju treće osobe (npr. prijatelj i ljubljenoga Pj 1,7; kor djevojaka Pj 3,6), koji su svjedoci ljubavi između zaručnika i zaručnice.³¹ Klara u svojim pismima poučava Agnezu kakav bi joj trebao biti odnos prema Kristu-Zaručniku.

Klara ne pristupa *Pjesmi nad pjesmama* znanstveno, nego na alegorijski način da bi potaknula Agnezu na potpuno sebedarje. Upravo zbog toga ona opisuje ljepotu i kreposti Zaručnika, te potiče Agnezu da prihvati:

(7) zaručnika plemenitijeg roda, Gospodina Isusa Krista, koji će Vaše djevičanstvo čuvati uvijek neokaljanim i nepovrijeđenim.

(8) Kad njega ljubite čista ste, kad ga dotaknete postajete čistijom, kad ga primite ostajete djevicom.

(9) Njegova je moć jača, darežljivost viša, izgled mu je ljepši, ljubav ugodnija i sva milina otmjenija.³²

Pjesma nad pjesmama, koja govori o ljubavi između dvije osobe koje se ljube i koje uzajamno razgovaraju, služi, kako Klari tako i drugim misticima srednjeg vijeka, da izgrade jednu specifičnu antropologiju u kojoj je odnos između Boga i čovjeka označen načelom "ja govorim i ti me slušaj, ti govori i ja te slušam". Klara pristupa, tj. čita *Pjesmu nad pjesmama* upravo na ovaj način, te se u njenim pismima očituje ravnopravni odnos između čovjeka i Boga, tj. između

³⁰ 4 PAg 7-8.

³¹ Usp. Frederic Raurell, o. c., str. 195-196.

³² 1 PAg 7-9.

Agneze-zaručnice i Krista-Zaručnika i to na temelju zaručničke ljubavi u kojoj je upleteno oboje zaručnika. Jedinstvo ljubavi je takovo da iščezava bilo kakav hijerarhijski gradus između ljubljenih:

(9) *Zaista je sretan kojemu je dano da se domogne ove svete gozbe, da svim srcem prione uz onoga*

(10) *čijoj se ljepoti dive blažene nebeske čete:*

(11) *njega ljubiti usrećuje, njega motriti odmara, njegova dobrostivost ispunja,*

(12) *njegova slatkost hrani, njegov spomen rasvjetljuje, njegov miris uskrisuje mrtve...*

(15) *Ti kraljice, zaručnice Isusa Krista motri to zrcalo, i u njem se sveudiš ogledaj, da se sva*

(16) *iznutra i izvana, uresiš haljinama zlatom izvezenim.*³³

2. Citati Pjesme nad pjesmama u pismima sv. Klare

Već smo spomenuli da Klara u svojim pismima šest puta citira *Pjesmu nad pjesmama*; jedan put u drugom pismu (2 PAg 11): "...drži što imaš, radi što radiš i ne puštaj..."; jedan put u trećem pismu (3 PAg 6): "...već držeći ono za čim sam pod nebom čeznula...".

Oba puta citira isti stih *Pjesme nad pjesmama* 3,4:

*Tek što podoh od njih
nadoh onoga koga ljubi duša moja.
Uhvatila sam ga i neću ga pustiti,
dok ga ne uvedem u kuću majke svoje,
u ložnicu roditeljke svoje.*

Za nas su najzanimljiviji citati iz četvrtog pisma (4 PAg 30; 31; 32), gdje Klara četiri puta citira *Pjesmu nad pjesmama* i to samo versete iz prvog i drugog poglavlja *Pjesme nad pjesmama*. Verseti koje Klara citira privilegirani su u liturgiji, potom u komentarima Otaca, kod srednjovjekovnih mistika i mističarki, te osobito kod Gulijerma od svetog Teodorika.³⁴ Da bi vidjeli na koji način Klara citira *Pjesme nad pjesmama*, donosimo u paralelnom obliku tekst 4 PAg i tekst *Pjesme nad pjesmama*:

³³ 4 PAg 9-12; 15-16.

³⁴ Usp. Frederic Raurell, o. c., str. 248.

4 PAG

30: Povuci me za sobom,
trčat ćemo za miomirisom
pomasti tvojih, o nebeski
zaručnice

31: Trčat ću bez predaha,
dok
me ne uvedeš u vinogradevu
klijet,

32: dok mi tvoja ljevica ne
bude pod glavom i desnica
me
tvoja ne zagrlí sretnu, dok
me
ne poljubiš naj sretnijim
poljubcem svojih usta.

Pjesma nad pjesmama

1, 3-4: Miris najboljih miro-
diđa ulje razlito ime tvoje, zato
te ljube djevojke. Povuci me
za sobom, bježimo! Kralj me
uveo u odaje svoje.

2,4: Uveo me u odaje vina i
pokrio me zastavom ljubavi.

2,6: Njegova mi je lijeva ruka
pod glavom, a desna me grli.

1,1: Poljubi me poljubcem usta
svojih, ljubav je tvoja slađa
od vina.

Redak br. 30 iz 4 PAG dodaje na kraju vokativ "o nebeski zaručnice", te je očito da Klara čita tekst *Pjesme nad pjesmama* u zaručničkom smislu. U retku 31 Klara tekst *Pjesme nad pjesmama*, koji govori o trećoj osobi, prevodi u drugu osobu u "ti", kako bi dinamizirala svoj tekst. Potom, redak 32 miješa dva verseta iz *Pjesme nad pjesmama* 2,6 i 1,1 te se čini kako je Klara to učinila kako bi "erotski produžila 'biti zajedno' zaljubljenih. Čini ljubavi imaju potrebu prisutnosti koja je postala vrijeme."³⁵ Citiranjem navedenih redaka *Pjesme nad pjesmama* Klara opisuje i vrhunac svojeg mističnog iskustva. Uprkos tome što rječnik četvrtog Klarina pisma ne ovisi o vokabolariju *Pjesme nad pjesmama*³⁶ bilo s materijalne točke gledišta bilo s metaforičke, osim dijelova koji su citirani materijalno, ipak se može reći da prisutnost *Pjesme nad pjesmama* prožima sva četiri pisma sv. Klare.

ZAKLJUČAK

Klarino alegorijsko tumačenje *Pjesme nad pjesmama* poklapa se s tumačenjem njena vremena. Klara, kao i druge žene mističarke srednjeg vijeka, izražava smisao kontemplacije i mističnog iskustva koristeći se biblijskim svadbenim slikama, osobito motivom Zaručnika i zaručnice. Na taj način ostvaruje jednu novu teologiju "extra moenia" službene teologija. Ostvarujući mistično iskustvo utemeljeno na biblijskom tekstu Klara postaje subjekt ne samo svog vremena, nego i subjekt, tj. učiteljica duhovnog života i slijedećih stoljeća. Stoga, mislimo da Klara ima što kazati i našem vremenu danas.

³⁵ Isto, str. 250.

³⁶ Kako je to potanko pokazao F. Raurell u svojem članku: usp. o. c., str. 247-274.